

W stronę filozofii polityki

The Cambridge companion to Leo Strauss, ed. by Steven B. Smith, Cambridge University Press, 2009, xiv, 307 s. (Cambridge companions to philosophy)

Leo Strauss was a central figure in the twentieth-century renaissance of political philosophy – to w myśl wydawcy – atut Leo Straussa (1899–1973) decydujący o włączeniu w poczet znaczących myślicieli, którym poświęcone są tomy *Cambridge companions to philosophy*¹.

Leo Strauss nie tylko wywołał ożywienie twórcze w zakresie filozofii polityki, ale też w ciągu 20 lat działalności akademickiej na The University of Chicago wywarł silny wpływ na grupę studentów (m.in. Allana Blooma, Francisa Fukuyamę), którzy z entuzjazmem przekazali nauki mistrza następnemu pokoleniu adeptów filozofii polityki, przyczyniając się do wzrostu liczebności grupy tzw. *the Straussians*, a jak liczna obecnie jest to grupa, można się przekonać, zaglądając do ogromnej bibliografii *Leo Strauss and his legacy: a bibliography*² zawierającej 10 000 pozycji opublikowanych przez zwolenników, opozycjonistów i tych przyznających się do niejakiej znajomości pism L. Straussa. W miarę upływu czasu praktykowana jest swego rodzaju, można by rzec, nobilitacja wśród *the straussians* w trybie – student studenta słuchającego wykładów Straussa „na żywo”.

Byli bezpośredni studenci Leo Straussa aktywnie kontynuujący jego styl uprawiania filozofii polityki w uczelniach i towarzystwach naukowych przygotowali na 65. urodziny mistrza księgę *Ancients and moderns: essays on the tradition of political philosophy, in honor of Leo Strauss*³, spowodowali też ustanowienie nagrody jego imienia (w wysokości 750 \$) przyznawanej przez The American Political Science Association corocznie od 1975 r. za najlepsze dysertacje w zakresie filozofii polityki.

¹ Seria *Cambridge companions to philosophy* ukazuje się od 1991 r.; osiągnęła dotychczas ponad 100 tomów zawierających zbiory esejów poświęconych filozofom (pierwsze tomy to Freud i Marks, ostatnie w 2009 r., wyjąwszy Straussa, to Boecjusz, Piaget i wznowiony tom Darwina) oraz filozoficznym kierunkom (filozofia grecka, 1999; arabska, 2005; filozofia biologii, 2007) i tematom (feminizm w filozofii, 2000), a także wielkim dziełom filozoficznym (*Państwo* Platona, 2007; *Etyka* Spinozy, 2009; *O powstawaniu gatunków* Darwina, 2009). Seria ta jest dostępna w sieci *Cambridge Collections Online* <http://cco.cambridge.org>

² Ed. by John A. Murley, Lexington Books, 2005.

³ Ed. by Joseph Cropsey, Basic Books, 1964.

Myśl Leo Straussa jest zestawiana z myślą wielkich filozofów⁴: Rousseau, Nietzschego, Webera, Lévinasa, Heideggera, Gadamera, Derridy.

Jak ważny dla współczesności jest Leo Strauss świadczy powołanie na The University of Chicago w 2006 r. samodzielnego The Leo Strauss Center⁵ z zadaniem analizowania i promowania myśli Straussa. Materiał badawczy to nie tylko publikacje, ale też archiwum filozofa – ok. 25 000 kart: korespondencji (a korespondował z najważniejszymi luminarzami), rękopisów, szkiców, notatek, nagrania wykładów i wywiadów, również zapiski jego studentów. Archiwum od 1998 r. jest przygotowywane do udostępnienia w sieci.

Konferencje poświęcone myśli Leo Straussa zorganizowano w USA: *The Humanistic Legacy of Leo Strauss* (1986), *Leo Strauss: Natural Right and History* (2001), *Leo Strauss's Classic Natural Right Teaching* (2009), *What Comes After Modernity? Leo Strauss and the Return of the Polis* (styczeń 2010), we Francji: *Léo Strauss: art d'écrire, politique, philosophie* (1998), też w Polsce: *Modernity and What Has Been Lost. Considerations on the Legacy of Leo Strauss* (UJ, VI 2009) z udziałem m.in. Heinricha Meiera, wydawcy pism Leo Straussa *Gesammelte Schriften* (1996–) i Daniela Tanguay, autora *Leo Strauss: une biographie intellectuelle* (2003, ang. 2007)⁶. Konferencja ta potwierdziła nasilające się w Polsce (wreszcie doczekaliśmy nowej kadry naukowej, wyrosłej w rzeczywistości politycznej, gdy wolność i demokracja są faktem) zainteresowanie myślą Leo Straussa, o czym świadczą artykuły w czasopismach filozoficznych⁷, pojawiła się pierwsza monografia⁸, zaś polskie przekłady książek Leo Straussa to *Prawo naturalne w świetle historii* (1969) i *O tyranii* (2009), wybór esejów *Sokratejskie pytania* (1998) oraz fragmenty w czasopismach⁹.

Straussowskie *credo* podaje Paweł Śpiewak we wstępie pt. „Filozofia jako utopia zrealizowana” do polskiego przekładu esejów filozofa *Sokratejskie pytania*.

⁴ Terence Marshall, *À la recherche de l'humanité: science, poésie ou raison pratique dans la philosophie politique de Jean-Jacques Rousseau, Leo Strauss et James Madison*, PUF 2009; Laurence Lampert, *Leo Strauss and Nietzsche*, University of Chicago Press 1996; Nasser Behnegar, *Leo Strauss, Max Weber, and the scientific study of politics*, The University of Chicago Press 2003; Leora Batnitzky, *Leo Strauss and Emmanuel Lévinas: philosophy and the politics of revelation*, Cambridge University Press 2006; Catherine Zuckert, *Postmodern Platos: Nietzsche, Heidegger, Gadamer, Strauss, Derrida*, University of Chicago Press, 1996.

⁵ <http://leostrausscenter.uchicago.edu>

⁶ <http://www.kfp.uj.edu.pl/strauss>

⁷ Zob. m.in. Stanisław Łojek, „Kwartalnik Filozoficzny” 2000, nr 3; Barbara Kafel, „Nomos” 2006, nr 53/54; Paweł Armada, „Politeja” 2006; Paweł Marczewski, „Teologia Polityczna” 2006/2007, nr 4; Piotr Nowak, „Kronos” 2008, nr 2 [biografia Leo Straussa wraz z bibliografią].

⁸ Ryszard Mordarski, *Klasyczny racjonalizm polityczny w ujęciu Leo Straussa*, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, 2007.

⁹ Zob. m.in. „Arcana” 1996, nr 2; „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2005, nr 1; „Przegląd Polityczny” 2006, nr 79/80; 2007, nr 84; 2008, nr 87.

*Eseje wybrane*¹⁰: „Strauss stale nas przekonywał, że Zachód dysponuje jasną uniwersalną wizją przyszłości jako przyszłości człowieczeństwa i musi zyskać pewność swojego przeznaczenia. Znajdzie ją powracając do filozofii uprawianej w duchu sokratejskim”.

Ryszard Mordarski (zob. przyp. 8) nazywa stanowisko Straussa klasycznym racjonalizmem politycznym, albowiem „była [to] próba odbudowy filozofii politycznej na fundamencie filozofii klasycznej, wynikająca ze świadomości kryzysu nowożytnych nauk politycznych i społecznych” (s. 7). Koncepcja sprzężenia filozofii klasycznej z problemami społeczno-politycznymi nowożytności była uwięzieniem fascynującej drogi intelektualnej, jaką odbył Leo Strauss. Przybliży ją nam *The Cambridge companion to Leo Strauss* – zbiór 12 esejów autorstwa profesorów uniwersytetów amerykańskich specjalizujących się w filozofii polityki i myśli Straussa, opatrzony bibliografią jego pism i (w wyborze) publikacji mu poświęconych oraz bogatym indeksem rzeczowym.

Steven B. Smith (Yale University) w „Introduction: Leo Strauss today” (s. 1–12) wskazuje na problemy, którymi zajmował się Strauss, studiując i interpretując dzieła filozofów z różnych epok historii filozofii i które nadal zajmują czynnych filozofów. S.B. Smith napisał również następny esej „Leo Strauss: the outlines of a life” (s. 13–40) – to biografia filozofa, którego życie zaczęło się w żydowskiej ortodoksyjnej rodzinie w małej niemieckiej miejscowości w pobliżu Marburga, a skończyło w Annapolis, Maryland w the Scott Buchanan Distinguished Scholar-in-Residence przy St. John's College, życie wypełnione intensywną nauką na uniwersytetach niemieckich, podczas pobytów stypendialnych we Francji i Anglii, wypełnione też owocnymi intelektualnie kontaktami z wybitnymi filozofami kształtującymi filozofię europejską XX w., także amerykańską, gdy w USA dołączył do grupy filozofów emigrantów, którzy opuścili hitlerowskie Niemcy. W USA w latach 1949–1969 wykładał filozofię polityki na The University of Chicago i publikował swoje pisma.

Lora Batnitzky (Princeton University) w eseju „Leo Strauss and the »theologico-political predicament” (s. 41–62) analizuje interpretacje problemu religii w pismach filozofa, poczynając od jego pierwszej książki *Die Religionskritik Spinozas als Grundlage seiner Bibelwissenschaft; Untersuchungen zu Spinozas Theologische-politischen Traktat*, Berlin 1930 (ang. 1965).

Laurence Lampert (Indiana University) poświęcił swój esej „Strauss's recovery of esotericism” (s. 63–92) problemowi ezoteryzmu dostrzeganego przez Straussa w pismach Majmonidesa, filozofów klasycznych, Halewiego, nieodzownego w jego przekonaniu w twórczości filozoficznej.

¹⁰ Warszawa: Aletheia, 1998 (Biblioteka Polityczna Aletheia; 7), s. 21.

Catherine Zuckert¹¹ (University of Notre Dame) w „Strauss's return to pre-modern thought” (s. 93–118) skupia uwagę na eseju Straussa „Progress or return? The contemporary crisis in Western civilization”.

Stanley Rosen (Boston University) w „Leo Strauss and the problem of the modern” (s. 119–136) zastanawia się nad nowoczesnością jako problemem filozoficznym, konfrontując przemyślenia Straussa z filozofią niemiecką.

Joel L. Kraemer (University of Chicago) w „The medieval Arabic enlightenment” (s. 137–170) przedstawił problemy średniowiecznej filozofii arabskiej i żydowskiej pojawiające się w pismach Straussa.

Susan Shell (Boston College) w „To spare the vanquished and crush the arrogant»: Leo Strauss's lecture on »German nihilism«” (s. 171–192) omawia poszukiwania odpowiedzi Straussa na pytanie dotyczące nihilizmu, które postawił w liście do Karla Löwitha w 1946 r.: „What is nihilism, and how far can it be said to be a specifically German phenomenon?”.

William A. Galston (University of Maryland) w „Leo Strauss's qualified embrace of liberal democracy” (s. 193–214) zajął się sądami Leo Straussa na temat: zależności między klasyczną filozofią polityki a nowożytną polityką, efektów społecznych zmian technologicznych, liberalnej demokracji w Ameryce.

Nasser Behnegar (Boston College) w „Strauss and social science” (s. 215–240) omówił postawę Straussa wobec nauk społecznych i jego krytykę myśli Maksa Webera.

Timothy Fuller (Colorado College) w „The complementarity of political philosophy and liberal education in the thought of Leo Strauss” (s. 241–262) rozważa problem edukacji politycznej nadzwyczaj istotny dla skuteczności oddziaływania filozofii polityki. Szczególny przypadek to liberalna edukacja i liberalna demokracja.

Ostatnim jest esej Michaela Zuckerta (University of Notre Dame) „Straussians” (s. 263–286) poświęcony uczniom i następcom Straussa, którzy nie stanowią grupy o jednolitych i ustalonych poglądach, ale pozostają w stanie frakcji permanentnie dyskutujących na temat religii, moralności (wyróżniani są arystotelicy, platonicy).

Już pobieżny przegląd zawartości oglądanej tu publikacji *The Cambridge companion to Leo Strauss* daje wyobrażenie o rozległości zainteresowań filozofa problemami filozofii polityki.

¹¹ Opublikowała wraz z Michaeliem Zuckertem *The Truth about Leo Strauss. Political Philosophy and American Democracy*, University of Chicago Press 2006 – ta nadzwyczaj interesująca książka powstała jako pokłosie wykładów poświęconych Leo Straussowi zrealizowanych na specjalne zaproszenie w Japonii.

Strauss czytany gruntownie w literaturze filozoficznej (czytał po grecku i łacinie), ukształtowany przez filozofię niemiecką i judaistyczną¹², skupił uwagę na Ksenofonie, Platonie¹³, podjął krytykę Spinozy, analizował Machiavellego, Rousseau, filozofów angielskich. Zastanawiał się nad powinnością filozofa wobec władcy, zależnością filozofii wobec polityki, zakresem i specyfiką filozofii polityki; nad ideą prawa naturalnego, podstawami demokracji liberalnej, moralnością, religią i ateizmem, granicami wolności... W ujęciu Straussa właściwie nie ma różnicy między antycznym miastem-państwem a dzisiejszą szybko realizującą się *global village*. Toczył spory i dyskutował z najtęższymi umysłami swego czasu. Zdobył uznanie dla swojego stylu filozofowania, zdołał przekonać do słuszności swego modelu filozofii polityki: nie ma opozycji starożytność–nowożytność, jest jeden cel – uczynić społeczeństwo szczęśliwym, co jest możliwe, gdy za naczelną wartość zostanie przyjęta Sokratejska cnota (*arete*) i wynikające z niej prawo moralne. Pojęcia dotyczące kondycji ludzkiego umysłu określone przez filozofów dawnych nadal są aktualne. Przesłanie to i ostra krytyka amerykańskiej demokracji uplasowały Straussa w gronie konserwatystów. Ale dyskusja trwa...

Faktem jest, że pisma Straussa pozostają inspiracją dla następnych pokoleń filozofów (zob. przyp. 2). Poza tym, można rzec, mają pewien urok. Zacytujmy:

Zasadniczo tyrania to rządy bezprawne lub, ściślej, bezprawne rządy monarchiczne. Przed rozważeniem wad tak rozumianej tyranii możemy przez chwilę pomyśleć o jej cechach pozytywnych¹⁴.

Albo:

Autentyczna troska o doskonałość wspólnoty wymaga cnoty wyższego stopnia aniżeli autentyczne zabieganie jednostki o [własną] doskonałość. Sędzia i rządzący ma dużo więcej i to lepszych sposobności do działania sprawiedliwego aniżeli zwyczajny człowiek. Dobry człowiek nie jest po prostu identyczny z dobrym obywatelem, lecz z dobrym obywatelem sprawującym funkcję rządzenia w dobrym społeczeństwie¹⁵.

¹² Bywa uznawany za filozofa żydowskiego: Hart Kenneth Green, *Jew and philosopher: the return to Maimonides in the Jewish thought of Leo Strauss*, State University of New York Press, 1993; *Leo Strauss: political philosopher and Jewish thinker*, ed. by Kenneth L. Deutsch, Walter Nicgorski, Rowman and Littlefield, 1994.

¹³ Jego prace zostały uznane przez historyków filozofii antycznej – w 900-stronicowej publikacji *A companion to ancient philosophy*, ed. by Mary Louise Gill and Pierre Pellegrin, Blackwell, 2006 (Blackwell companions to philosophy) autorzy dwóch esejów o Platonie – Melissa Lane wykładająca historię myśli politycznej w King's College (Cambridge University) i Christopher Gill, profesor na uniwersytecie w Exeter parający się filozofią starożytną – przywołują interpretację Platona Leo Straussa i jego uczniów; M. Lane wspomina głośną w 1977 r. dyskusję A. Blooma i D. Halla o państwie idealnym. Autorzy cytują i polecają Leo Straussa *City and man* (1964) i *The argument and the action of Plato's laws* (1975).

¹⁴ Leo Strauss, *O tyranii* [*On Tyranny: An interpretation of Xenophon's Hiero*, 1948], tłum. Paweł Armada, Arkadiusz Górnisiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2009, s. 64.

¹⁵ Leo Strauss, *Prawo naturalne w świetle historii* [*Natural right and history*, 1952], tłum. Tomasz Górski, PAX 1969, s. 125.

Od czasu do czasu na rynku wydawniczym pojawiają się publikacje popularne wprowadzające w myśl Straussa¹⁶. Jego widzenie świata, jego filozofia polityki dociera do statystycznego obywatela. Niewątpliwy to sukces Straussa w realizacji jego postulatu upolitycznienia edukacji.

Tytuły publikacji o Leo Straussie są albo sformalizowane, beznamienne jak *The Cambridge companion to Leo Strauss* bądź konkretnie informują o podjętym temacie. Ale trafiają się też pomysłowe i intrygujące, zwracające uwagę na autora jak przytoczony wcześniej *The truth about Leo Strauss* (zob. przyp. 11), inne to: *Die Ordnung der Ordnung: das politische Philosophieren von Leo Strauss* Haralda Bluma (Berlin 2002); *Straussophobia: defending Leo Strauss and Straussians against Shadia Drury and other accusers* Petera Minowitza (Lanham, Md 2005) czy *Cloaked in virtue: unveiling Leo Strauss and the rhetoric of American foreign policy* Nicholasa Xenosa (London 2008).

Wracając do omawianego tomu serii *The Cambridge companions to philosophy* poświęconego myśli Leo Straussa – zbiór zamieszczonych tu esejów znakomicie prezentuje dorobek filozofa, oryginalność w ujawnianiu zbieżności bądź kontrowersji względem danego problemu w myśli innych filozofów, specyfikę interpretacji filozoficznej Leo Straussa. Całość niezwykle erudycyjna ujęta przejrzyście. Publikacja, do której na pewno zainteresowany filozofią polityki czytelnik sięgnie nie jeden raz. Polecam

Irena Bednarz

¹⁶ Jordi R. Sales i Cordech, Josep Monserrat i Molas, *Introducció a la lectura de Leo Strauss*, Barcelona 1991; Clemens Kauffmann, *Leo Strauss zur Einführung*, Hamburg 1997; Carlo Altini, *Introduzione a Leo Strauss*, Roma 2009.